

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת נח: טיסה 571

בשנת 1972 יצאה טיסה 571 של חיל האוויר האורוגוואי לכיוון צ'ילה ועליה 45 אנשים. בעקבות מזג האוויר הסוער, התרסק המטוס בהרי האנדים, כאשר חלק מהנוסעים שרדו את ההתרסקות. מיקום ההתרסקות היה על הרים מושלגים ללא כל פיסת אדמה וצמחים, כך שמלבד מים שהפיקו מן השלג לא היה להם אוכל. בצר להם, הם קיבלו החלטה קשה לאכול את בשר חבריהם הנספים בהתרסקות. מה דעתכם? האם אדם המצוי בסכנת מוות יכול לאכול את בשר חבריו המת?

בפרשת השבוע הותר לנח ומשפחתו, לאחר שיצאו מהתיבה, לאכול בשר בעלי-חיים: "כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָהּ כִּי־כָּךְ עָשָׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־¹ אֲדָם אֵין כָּל אִיסוֹר, או שמא העדר הציווי מורה שהאיסור כל-כך פשוט מההיגיון האנושי שאין כל צורך בציווי לאסור?

הראשונים נחלקו בשאלה זו, האם יש איסור מהתורה לאכול בשר אדם - יש הסוברים שמדובר על איסור תורה, שהרי התורה התירה לאכול בעלי-חיים כשרים ולא ציינה בדבריה שמותר גם לאכול בשר אדם, דבר המורה שהוא נותר באיסורו.² וכן מכך שהותר לנח אכילת בשר בעלי-חיים ואין בשר אדם בכלל ההיתר, סימן שהוא נותר באיסורו.³ אולם, יש הסוברים שהעדר הציווי בתורה על איסור אכילת בשר אדם מורה שאין איסורו איסור תורה אלא איסור דרבנן בלבד כמו כל אכילת דבר מאוס,⁴ ויש שסברו שאף אין כל איסור.⁵

אמנם הפוסקים הביאו מחלוקת זו להלכה,⁶ אך יש שכתבו⁷ שהלכה זו אינה מעשית משום שלמעשה לא מצאנו אפשרות לאכול בשר אדם, שכן אנו לא יודעים כיצד לשחוט אדם, ואם לאכול איבר שלו מחיים הרי יש בכך איסור אבר מן החי, ולאחר מותו הוא אסור בהנאה. ולכן גם מי שכתב שאין איסור באכילת בשר אדם, זה להלכה ולא למעשה.

אולם, מצאנו בדברי הפוסקים דיונים מעשיים בעניין זה - לדוגמה: בעבר היה מנהג לתת את עורלת התינוק לנשים שלא נפקדו בפרי-בטן שיאכלו את הבשר.⁸ מנהג זה עורר וויכוח בין הפוסקים, יש מהם שאסרו זאת משום האיסור לאכול בשר אדם,⁹ אך יש מהם שהתירו לסמוך על השיטות שאין איסור תורה אלא איסור דרבנן ובמקום רפואה וחולי יש להתיר,¹⁰ וכן בהסתמך על השיטה שאין כלל איסור באכילת בשר אדם.¹¹ דוגמה נוספת היא, האם מותר לכסוס את העור היבש בקצות האצבעות מחשש שמא יאכל גם חלק מן הבשר?¹²

¹ בראשית (ט, ג).

² רמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ב ה"ג). לדבריו מדובר על איסור עשה. אך ראו: רא"ה (שיטה מקובצת כתובות ס ע"א); ר"ן (שם), שהקשו על דבריו בהם הוא דורש את דברי התורה, ולדבריהם מדובר על איסור לאו מהתורה.

³ מלבי"ם (ויקרא פרשת שמיי פרק יא אות עב).

⁴ שו"ת הרשב"א (ח"א סימן שסד); רא"ש (כתובות פ"ה סימן יט).

⁵ רמב"ן (ויקרא יא, ג; כתובות ס ע"א); ראב"ד (הל' מאכלות אסורות פ"ב ה"ג).

⁶ יש שאסרו אכילתו מהתורה: רמ"א (לשו"ע יו"ד סימן עט סעיף א; דרכי משה, יו"ד סימן עט ס"ק ב). כ"כ: מגיד משנה (הל' מאכלות אסורות פ"ב ה"ג); ב"ח (יו"ד סימן עט); כנסת הגדולה (יו"ד סימן עט הגהות טור אות ה); בן איש חי (שנה שנייה, פרשת אמור אות ה). יש שכתבו שאין כל איסור: פרי חדש (יו"ד סימן עט ס"ק ו); מסגרת השלחן (שם סעיף א).

⁷ שו"ת הרשב"ש (סימן תקיח); ערוך השולחן (יו"ד סימן עט סעיף ט-י).

⁸ הרב חיים פלאגיי (רפואה וחיים, פרק יב אות קל); הרב רפאל אוחנה (מראה הילדים, מערכת ע אות יד); שו"ת ים הגדול (סימן נג). ראו עוד: רפאל פטאי (תלפיות ו חוברת א-ב ניסן תשי"ג עמוד 246-247); אסיא (חוברת סט-ע ניסן תשס"ב, כרך יח, א-ב, עמוד 148-149); מנהגי ישראל (שפרבר, ח"ב עמוד רצב-רצד).

⁹ שו"ת הרשב"ש (סימן תקיח); בן איש חי (שנה שנייה, פרשת אמור אות ה); כף החיים (יו"ד סימן עט ס"ק יב); שו"ת קרית חנה דוד (ח"ב יו"ד סימן יד); שולחן גבוה (יו"ד סימן עט אות ו).

¹⁰ שו"ת יפה מראה (סימן יט).

¹¹ שו"ת דובר שלום (ח"ב סימן כג).

¹² יש שאסרו: בן איש חי (שנה שנייה, פרשת אמור אות ה); הרי"ש אלישיב (וישמע משה, עמוד קצ).

ויש מי שהתיר: כף החיים (יו"ד סימן עט אות יא).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

מעשה שאירע בעיר קראקא שתינוק נפל לתוך סיר גדול שבישלו בו דבש והוא עומד על האש. כמובן שהתינוק נפטר, אך השאלה הייתה האם מותר לאכול את התבשיל?¹³ שאלה זו תלויה בשאלה מקדימה, האם בשר חי פולט את עצמו לתוך תבשיל רותח?¹⁴ אם כן, אז שוב חוזרת המחלוקת האם בשר אדם אסור באכילה והתבשיל אסור כי נפלט לתוכו בשר אדם, או בשר אדם מותר באכילה אף כי נפלט לתוכו בשר אדם.¹⁵

זוכרים את הסיפור על יפתח שנדר שמי שייצא מביתו הוא יקריב אותו לעולה, ואז יצאה הבת שלו.¹⁶ על מעשה זה אומרים חז"ל¹⁷ שהוא עשה שלא כהוגן כי שמא מביתו ייצא בעל-חיים טמא שאסור להקריב אותו. מדוע חז"ל הביאו דוגמה של בעל-חיים טמא שלא ניתן להקריב אותו, היה להם להביא את המציאות שאירעה, שיצא בן-אדם מהבית ואסור להקריב אדם לקורבן? עונה המהרש"א,¹⁸ שאכן אדם כלול בדבר טמא שלא ניתן להקריב אותו. אולם, דבריו תלויים בשאלה העקרונית האם בשר אדם מותר באכילה וממילא מותר להקריב אותו, או שאסור באכילה והוא בכלל דבר טמא שאין מקריבים אותו.¹⁹

נחזור לטיסה 571 - אמנם ראינו שיש הסוברים שאין איסור לאכול בשר אדם, שכן אין אזכור לכך בתורה. ושאלנו, האם העדר ציווי מפורש של התורה מורה שאכן אין הדבר אסור, או שמא מדובר על מוסר טבעי שאינו מצריך ציווי מפורש לאיסור?²⁰

שאלה זו מעלה את הדיון מה עדיף לאכול - במקרה ויש לאדם אפשרות לאכול בשר טריפה או בשר אדם? מבחינת שיקולי האיסורים ניתן היה לאכול בשר אדם שאינו אסור בלאו מהתורה, אך הרב משה שמואל גלזנר,²¹ נינו של החתם סופר, כתב שיש לאכול בשר טריפה שכן העדר האיסור בתורה לאכול בשר אדם מורה שהוא איסור בסיסי מכוח המוסר הטבעי וחמור יותר מאיסור לאו המפורש בתורה: "כי כל מה שנתקבל בעיני בני אדם הנאורים לתועבה, אפילו אינו מפורש בתורה לאיסור, העובר על זה גרע מן העובר על חוקי התורה". הוא מוסיף דוגמה לכך ומעלה את הדילמה הבאה - אדם שהתעורר משנתו כי פרצה שריפה בבית והוא אינו לבוש כלל, ולפניו שמלת אישה. האם יצא לרחוב ערום כדי לא לעבור על איסור 'לא ילבש', או שילבש את השמלה? בתורה אין כל איסור ללכת ערום, אך דווקא בשל כך מדובר על מוסר טבעי הגיוני שאין כל צורך לצוות עליו. ולכן כתב הרב גלזנר: "בעיני פשוט הדבר, דלצאת ערום עבירה יותר גדולה... כי היא עבירה המוסכמת אצל כל בעלי דעה, והעובר עליה יצא מכלל אדם הנברא בצלם אלוקים".

נמצאנו למדים, שהעדר ציווי מפורש אינו מיתר את הדבר אלא מייקר אותו ומורה שזהו רצון הקב"ה שטבע בבני-האדם.

¹³ בית הילל (יו"ד סימן עט סעיף א). ראו עוד: דרכי תשובה (יו"ד סימן עט ס"ק טו); שו"ת פרי תבואה (סימן כה) בעניין גוי שחפר באר מים ונפל שם ומת.

¹⁴ יש שסברו שאין פליטה בבשר חי: שו"ת עמודי אור (סימן נד); שו"ת טוב טעם ודעת (קמא סימן קנה). ויש שסברו שיש פליטה בבשר חי: שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן צד); שו"ת רב פעלים (ח"י יו"ד סימן ד); שו"ת רבי עזריאל הילדיסהיימר (ח"א יו"ד סימן קנה).

¹⁵ פרי חדש (קונטרס אחרון יו"ד סימן עט).

¹⁶ שופטים (יא, לא-לט).

¹⁷ תענית (ד ע"א).

¹⁸ מהרש"א (תענית ד ע"א, חידושי אגדות).

¹⁹ שו"ת יהודה יעלה (ח"ב סימן רמט, הגהה מבין המחבר).

²⁰ ראו: הראי"ה קוק (חזון הצמחונות והשלום, סעיף ו); שו"ת שרידי אש (ח"א סימן קסב).

²¹ שו"ת דור רביעי (פתיחה כוללת אות ב).